

# Antropologická analýza lidských kostrových pozůstatků lidu kultury zvoncovitých pohárů z druhé etapy výzkumu pohřebiště II v Tuněchodech, okr. Chrudim

■ **Petra STRÁNSKÁ**

Archeologický ústav v.v.i. AV ČR Praha

*V průběhu poslední etapy několikaletého záchranného archeologického výzkumu v Tuněchodech, okr. Chrudim, byly vyzvednuty na pohřebišti II pozůstatky 8 jedinců vesměs ve špatném stavu zachovalosti. Soubor zahrnoval 6 nedospělých a dva dospělé jedince. Ani v jednom případě se nepodařilo stanovit pohlaví. Celkově byly během několika let na pohřebišti II vyzvednuty pozůstatky 14 osob, z čehož bylo 11 nedospělých mladších 16 let a 3 dospělí. Jednoznačně se jedná o nereprezentativní soubor, který zřejmě představuje část strukturovaného areálu, kde byli pohřbíváni především nedospělí jedinci.*

*The mostly poor – preserved remains of eight individuals were excavated on burial site II during the last phase of the rescue archaeological research in Tuněchody, district Chrudim lasting several years. The assemblage included six subadult and two adult individuals. Unfortunately, the sex wasn't determined in any case. Overall, the remains of 14 individuals were excavated on burial site II during several years, of which 11 were subadults under 16 years and 3 adults. Definitely, it is an unrepresentative assemblage which probably represents a part of structured area, where immature specimens were mainly buried.*

**Klíčová slova / keywords:** kultura zvoncovitých pohárů – kostrové hroby – *cribra orbitalia* / Bell Beaker culture – skeletal graves – *Cribra orbitalia*

Poslední výzkumná etapa v Tuněchodech, okr. Chrudim poskytla v roce 2008 na druhé části pohřebiště II datovaného kulturou zvoncovitých pohárů další lidský kostrový materiál. Završil se tak několikaletý archeologický výzkum vedený docentem R. Tichým dokládající na této lokalitě existenci dvou pohřebišť (I a II) z období kultury zvoncovitých pohárů (Tichý a kol. 2007). V jeho průběhu byly ze zjištěných objektů vyzvednuty velmi sporé lidské kostrové pozůstatky často omezené pouze na zlomky zubů. Kromě převládajících kostrových hrobů byly nalezeny na pohřebišti I i čtyři žárové pohřby. Veškerý materiál z pohřebiště I a z první prozkoumané části pohřebiště II byl předmětem antropologické analýzy v roce 2006 (Stránská 2007). V současnosti přibýly na pohřebišti II k původně zjištěným pozůstatkům 6 jedinců ostatky dalších 8 osob z objektů 1/08, 4/08, 5/08, 6/08, 20/08, 22/08, 23/08 a 37/08. Vesměs se jednalo pouze o velmi sporé fragmenty lebky, volných zubů, případně

dlouhých končetinových kostí. Lépe byly zachovány pouze pohřby v objektech 22/08 a 37/08. Antropologický materiál byl po zpracování uložen do deponitáře NM v Horních Počernicích.

Metodika hodnocení kostrového materiálu byla stejná jako v případě předchozí antropologické analýzy (Stránská 2007). Vzhledem ke stavu zachovalosti jsme využili především metody používané pro stanovení věku zemřelých, k nimž patří hodnocení stupně mineralizace chrupu u dětských koster a stupně abraze chrupu u koster dospělých jedinců. Určení pohlaví pohřbeného se bohužel nepovedlo ani v jednom případě z toho důvodu, že u koster nedospělých jedinců se neprovádí a zachovalost koster dospělých toto hodnocení nedovolovala. Pouze na základě symbolického odlišení mužských a ženských pohřbů praktikovaného v období kultury zvoncovitých pohárů můžeme v případě uložení kostry na levém boku (269/06, 4/08, 5/08, 6/08, 37/08) předpokládat, že se jednalo o jedince mužského pohlaví.

**Objekt 1/08.** Zachována drť lebečních kostí, volné zuby a několik zlomečků dlouhých končetinových kostí. Zlomky kostí byly gracilní, infantilního charakteru. Zuby dočasné dentice plně mineralizované, dokončena mineralizace korunek trvalých stoliček.

*Závěr:* pozůstatky malého dítě, infans II (2–3 roky).

**Objekt 4/08.** Zachována fragmentární lebka a několik neidentifikovatelných zlomečků dlouhých končetinových kostí. Kostra byla uložena ve skrčené poloze, na levém boku. Lebeční kosti byly gracilní stavby, s otevřenými lebečními švy. Trvalá dentice ve stavu prořezávání.

*Závěr:* pozůstatky staršího dítě, infans III (10–11 let)

**Objekt 5/08.** Zachováno několik zlomečků lebky, volné zuby a fragmenty některých kostí postkraniálního skeletu. Kostra ležela na levém boku ve velmi skrčené poloze s dolními končetinami přitaženými těsně k trupu a k horním končetinám. Trvalá

dentice s porušenými kořeny, pravděpodobně však s dokončenou mineralizací kořenů (kromě M3), slabě abradovaná (na řezácích silněji). Postkraniální skelet gracilní stavby, s volnými epifýzami.

*Závěr:* starší dítě nebo dospívající jedinec, infans III – juvenis (12–15 let)

**Objekt 6/08.** Zachováno několik fragmentů lebky, volné zuby a zlomky dlouhých končetinových kostí. Kompaktní kosti byla velmi porušená, kosti nebylo prakticky možné blíže hodnotit. Kostra ve skrčené pozici spočívala na levém boku. Lebeční ploché kosti byly středně silnostěnné, mandibula s rovnými gonii. Chrup středně silně a silně abradován. Kosti postkraniálního skeletu středně robustní stavby, s plně přirostlými epifýzami.

*Závěr:* pozůstatky dospělého neurčitelného jedince, adultus II – maturus I (35–50 let)

**Objekt 20/08.** Zachovány pouze dva oblouky bederních obratlů, blíže nehodnotitelné. Vzhledem ke gracilitě zlomků se jedná nejspíše o pozůstatky nedospělého jedince, infans III – juvenis.

**Objekt 22/08.** Zachováno fragmentární cranium a poškozený postkraniální skelet. Lebka gracilní stavby, s otevřenými lebečními švy. Dentice ve stavu výměny. Kosti postkraniálního skeletu gracilní, s volnými epifýzami.

*Patologie:* na stropěch obou očních cribra orbitalia (pravděpodobný doklad chronického onemocnění, např. anemie. Etiologie dosud není plně objasněna.)

*Metricky:* tělesná výška podle Oliviera cca 134 cm

*Závěr:* pozůstatky staršího dítě, infans III (7–8 let)

**Objekt 23/08.** Zachována lebka ve zlomcích, několik zlomečků pánve a dlouhé končetinové kosti. Lebka středně silnostěnná, se středně výrazným reliéfem svalových úponů. Glabella 3. stupně, čelo ubíhavé. Protuberantia occipitalis externa 1. – 2. stupně. Mandibula s nízkým tělem. Chrup středně silně obroušen. Postkraniální skelet středně robustní, slabě svalově modelovaný, s plně přirostlými epifýzami.

*Metricky:* pravý femur hyperplatymerní (72,7). Výrazné oploštění horní třetiny kosti stehenní dokládá silnější zatížení svalů upínajících se na tuto oblast (velkého hýžďového svalu a přitahovačů stehna).

*Závěr:* pozůstatky dospělého neurčitelného jedince, adultus II – maturus I (35–50 let). Lebeční pohlavně determinující znaky jsou přechodného typu a nedovolují stanovení pohlaví a pánve, která je pro pohlavní diagnózu určující, byla velmi fragmentární.

**Objekt 37/08.** Zachována mírně poškozená lebka a postkraniální skelet. Kostra ve skrčené poloze

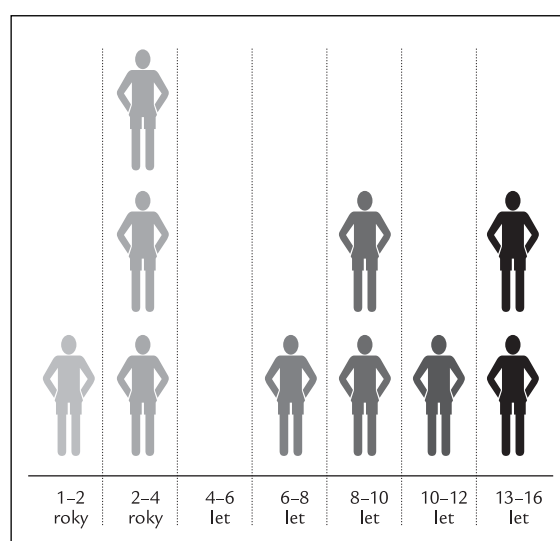
ležela na levém boku. Lebka aspektivně krátká, středně robustní, se slabým reliéfem svalových úponů a otevřenými lebečními švy. Glabella 1. stupně, čelo kolmé. Tyl plochý, velmi výrazná tubera parietalia, processus mastoideus středně velký, protuberantia occipitalis externa nevytvořená. Mandibula se středně vysokým až vysokým tělem, chrup slabě abradován. Postkraniální skelet středně robustní, slabě svalově modelovaný, s volnými epifýzami. Pánevní pohlavně determinující znaky mužské.

*Závěr:* dospívající jedinec, muž, juvenis (14–16 let)

## Demografické charakteristiky celého souboru

V demografické analýze jsme shrnuli do jednoho celku výsledky z minulé studie (Stránská 2007) s údaji zjištěnými na novém materiálu. V průběhu všech výzkumných sezón bylo na pohřebišti II v Tuněchodech (okr. Chrudim) odkryto 13 objektů obsahujících pozůstatky 14 jedinců. Zachovalost kostrových pozůstatků byla většinou velmi špatná. V jednom případě se vůbec nedochovala lebka (20/08) a u 5 jedinců (31/06, 74/06, 147/06–1., 2., 4/08) nebyly nalezeny prakticky žádné zlomky kostí postkraniálního skeletu. Lepší zachovalost lebky i postkraniálního skeletu jsme zaznamenali u skeletů z objektů 269/06, 22/08 a 37/08. Základní demografické údaje o nalezených jedincích jsou shrnuty v **tabulce 1**.

Celý soubor z pohřebiště II čítající 14 jedinců tvořilo 11 nedospělých mladších 16 let a 3 dospělí. Mezi dětmi byly stejnoměrně zastoupeny kategorie infans II (0,5–6 let) a III (6–13 let) – 36,4%, 2 jedince jsme zařadili do přechodné kategorie infans III – juvenis a 1× se vyskytl dospívající, juvenilní jedinec. Detailnější rozdělení věku nedospělých jedinců znázorňuje **graf 1**. Všichni dospělí byli bez bližšího určení zařazeni do kategorie adultus II resp. adultus II – maturus I. (30–50 let).



■ GRAF 1. Věková struktura nedospělých jedinců

hrob č.	pohlaví	věk	věk II	zachovalost	patologie	uložení kostry
31/06	dítě	infans II	1,5–2 roky	L+ P0		
65/06	dítě	infans II	3–4 roky	L+ P+		
74/06	dítě	infans III	okolo 10 let	L+ P0	cribra orbitalia	
147/06 1.	dítě	infans II	okolo 2,5 let	L+ P0		
147/06 2.	?	adultus II		L+ P0		
269/06	dítě	infans III	8–9 let	L+(+) P+(+)	cribra orbitalia	levý bok
1/08	dítě	infans II	2–3 roky	L+ P+		
4/08	dítě	infans III	10–11 let	L+ P0(+)		levý bok
5/08	dítě	infans III – juvenis	12–15 let	L+ P+		levý bok
6/08	?	adultus II – maturus I	35–50 let	L+ P+		levý bok
20/08	dítě	infans III – juvenis		L0 P+		
22/08	dítě	infans III	7–8 let	L+(+) P++	cribra orbitalia	
23/08	?	adultus II – maturus I	35–50	L+ P+(+)		
37/08	dítě (muž)	juvenis	14–16 let	L++ P++		levý bok

■ **TABULKA 1** Základní demografické údaje – pohřebiště II. Zachovalost je vyjádřena „křížkovým způsobem“: + fragmenty lebky/postkranialního skeletu; ++ větší zlomky, částečně měřitelné; +++ prakticky kompletní lebka/postkranialní skelet

Z hlediska demografické struktury se jednoznačně jedná o nereprezentativní soubor. Početně středně velký pohřební areál II v Tuněchodech lze zařadit k pohřebištím ve Velkých – Přílepech – Kamýku (Černý 2000) a Mochově (Chochol 1965), kde naprostou většinu pohřbených rovněž tvořili jedinci nedospělí. Podobně jako v Mochově ovšem nemůžeme vzhledem k přítomnosti tří dospělých předpokládat, že se jednalo o pohřebiště věnované výlučně skupině nedospělých. Nejpravděpodobnější je existence strukturovaného areálu a výzkum zachytil tu část, kde byli pohřbíváni především nedospělí jedinci. Souvislost s pohřebištěm I je vzhledem k velké vzdálenosti obou areálů rovněž nepravděpodobná. Získaná data tak nemohou být využita pro další paleodemografickou analýzu.

### Patologické odchylky

Špatná zachovalost materiálu se odrazila i v možnostech paleopatologického hodnocení. Kromě výskytu cribra orbitalia u tří starších dětí (74/06, 269/06, 22/08) jsme na fragmentech kostí nezaznamenali žádné patologické jevy.

### Literatura

- Černý, V. 2000: Antropologická analýza pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry z Velkých Přílep – Kamýku. *Archeologie ve středních Čechách* 4/1, 79–84
- Chochol, J. 1965: Kostrové pozůstatky z pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Mochově. *Archiv AÚ AVČR*, Praha, č.j.10491/05
- Stránská, P. 2007: Antropologická analýza kostrových pozůstatků lidu kultury zvoncovitých pohárů

z Tuněchod, okr.Chrudim. Archeologické studie Univerzity Hradec Králové 1, 173–177

Tichý, R. – Dobnálková, I. – Dobnálková, H. – Thér, R. – Drnovský, V. 2007: Birituální pohřebiště a sídliště kultury zvoncovitých pohárů v Tuněchodech u Chrudimi (předběžná zpráva). *Archeologické studie Univerzity Hradec Králové* 1, 165–173

### Summary

The archaeological research in Tuněchody, district Chrudim lasting several years was crowned with the last phase in 2008 under doc. R.Tichý leadership. During this research the existence of two Bell Beaker culture burial sites (I and II) was documented. All anthropological material from the burial site I and from the first explored part of the burial site II was the subject of an anthropological analysis in 2006 (Stránská 2007). In 2008 the mostly fragile remains of 8 individuals – 6 adults and 2 juveniles were excavated. We couldn't determine the sex in any case. Only in terms of symbolic male and female burials differentiation practiced in Bell Beaker culture period, the left side buried skeleton can be assumed to be a male. Demographic structure of the whole assemblage of burial site II is shown in Table 1, the age composition of juveniles is shown in Graph 1. The numerically medium – sized funerary complex II in Tuněchody may be included in the graveyards in Velké Přílepy – Kamýk (Černý 2000) and Mochov (Chochol 1965), where the majority of the buried individuals were also subadults. Demographically, it is an unrepresentative assemblage which appears to represent a part of structured funerary complex with a predominance of juveniles. Analysis of pathological deviations captured only the presence of Cribra orbitalia by three older children.

■ **RNDr. Petra Stránská**  
Archeologický ústav v.v.i. AV ČR Praha  
stranska@arup.cas.cz